

Lector universitar dr. **Mihai Dunea**

Asist. univ. drd. **Simona Anghel**

Fișe de drept penal

pentru admiterea în magistratură și avocatură

Ediția a 6-a, revizuită și adăugită

INDIVIDUALIZAREA JUDICIARĂ A RĂSPUNDERII PENALE SAU A PEDEPSEI

Sediul materiei: art. 74-79 C. pen.

Noțiune – operațiunea prin care pedeapsa prevăzută de lege este adaptată cazului concret/speței determinate analizate și infractorului care a comis fapta penală, este particularizată nevoilor concrete de apărare socială din fiecare situație individuală, nevoilor de apărare socială, în raport cu gravitatea infracțiunii efectiv săvârșite, cu întregul context al comiterii sale și cu pericolozitatea infractorului, determinându-se o pedeapsă concretă potrivită/corespunzătoare (trecerea de la stadiul pedepsei abstracte la acela al pedepsei concrete).

Tipuri

- individualizarea **legală** → realizată de legiuitor odată cu incriminarea fiecărei infracțiuni în parte, în funcție de pericolul abstract pe care îl atrage săvârșirea respectivei fapte penale (se reflectă în determinarea categoriei de pedeapsă incidentă/a categoriilor pe pedeapsă incidente în caz de sancțiuni alternative, în stabilirea limitelor speciale ale acesteia/acestora în cazul sancțiunilor relativ determinate (minim și maxim special), în dispunerea sau lipsa de dispunere a obligativității incidenței unor sancțiuni secundare (anumite pedepse complementare, de exemplu), în prevederea unor eventuale forme atenuate sau agravate ale respectivei infracțiuni, în ansamblul cauzelor generale de atenuare/agravare modificatoare de pedeapsă etc.;
- individualizarea **judiciară** → realizată de instanța de judecată pe caz concret (forma tipică, propriu-zisă de individualizare), în raport cu gravitatea infracțiunii săvârșite (în mod efectiv, într-o anumită conjunctură determinată, într-un anumit context specific, într-o speță particulară) și cu pericolozitatea concretă a infractorului (analiza mobilului și a scopului, chiar dacă nu sunt cuprinse ca elemente necesare ale laturii subiective a conținutului respectivei infracțiuni; analiza contextului determinant, a interacțiunilor anterioare cu eventuala victimă, a anturajului, a determinărilor de factură personal-individuală, subiective, a antecedentelor penale, dacă există etc.);
- individualizarea **execuțională** (denumită și „administrativă”) → realizată fie de către organele administrative, fie chiar de către organele judiciare (instanța sau magistrați delegați exercitând funcții administrativ-jurisdicționale specifice – precum judecătorul delegat în unitățile penitenciare însărcinat cu supravegherea privării de libertate) în etapa de executare a sancțiunii penale definitiv stabilite/aplicate, după finalizarea procesului penal, dar anterior stingerii complete a raportului penal de conflict prin finalizarea executării sau considerarea ca executate a tuturor sancțiunilor penale/de drept penal sau altor consecințe care decurg din hotărârea de condamnare (ori de amânare a aplicării pedepsei) ori în faza de executare a pedepsei (așadar, după finalizarea definitivă a procesului penal, în etapa execuțională).

I. CRITERIILE GENERALE DE INDIVIDUALIZARE A PEDEPSELOR

Art. 74. Criteriile generale de individualizare a pedepsei. (1) Stabilirea duratei ori a cuantumului pedepsei se face în raport cu gravitatea infracțiunii săvârșite și cu pericolozitatea infractorului, care se evaluează după următoarele criterii:

- a) împrejurările și modul de comitere a infracțiunii, precum și mijloacele folosite;
- b) starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită;
- c) natura și gravitatea rezultatului produs ori a altor consecințe ale infracțiunii;
- d) motivul săvârșirii infracțiunii și scopul urmărit;
- e) natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului;
- f) conduita după săvârșirea infracțiunii și în cursul procesului penal;
- g) nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială.

(2) Când pentru infracțiunea săvârșită legea prevede pedepse alternative, se ține seama de criteriile prevăzute în alin. (1) și pentru alegerea uneia dintre acestea.

- pedeapsa aplicată (felul pedepsei, precum și întinderea/cuantumul său) se stabilește, în concret, ca regulă general aplicată (indiferent de tipul pedepsei și de infracțiunea comisă sau persoana subiectului activ al acesteia), în funcție de două paliere principale (generice) de individualizare judiciară:
 - ❖ gravitatea infracțiunii săvârșite (dimensiune generală obiectivă de individualizare judiciară);
 - ❖ pericolozitatea infractorului (dimensiune generală subiectivă de individualizare judiciară).
- criteriile generale de individualizare, care detaliază în amănunt aceste două direcții principale majore ale procesului de individualizare judiciară, sunt **obligatorii** și se iau în considerare împreună (cumulativ sau, în orice caz, coroborate unele cu altele) la stabilirea și aplicarea pedepsei concrete (particularizate/individualizate pentru fiecare caz judecat în parte);
- de aceste criterii se ține seama și la determinarea pedepsei amenzii pentru persoana juridică [art. 137 alin. (3) teza I CP], precum și la determinarea tipului și duratei măsurii educative care se va aplica infractorului minor [art. 116 alin. (1) CP], nefiind, așadar, specifice numai infractorilor persoane fizice majore, ci aplicabile, pentru tragerea la răspundere penală, oricărui subiect activ al unei infracțiuni.

NB

Aceste criterii au relevanță nu doar la stabilirea pedepselor, ci sunt utilizate și la stabilirea și aplicarea **măsurilor educative** (art. 115 C. pen.).

Criterii:

- **împrejurările și modul de comitere a infracțiunii, precum și mijloacele folosite;**
 - ❖ împrejurările:
 - pot privi locul, timpul săvârșirii infracțiunii și, deci, pot releva o pericolozitate crescută sau scăzută a faptei, dacă asemenea aspecte nu sunt relevante potrivit dispozițiilor conținutului constitutiv esențial sau derivat al infracțiunii; în schimb, dacă ele țin de tipicitatea faptei penale, atunci nu mai pot fi utilizate suplimentar și cu titlu de criterii generale de individualizare, căci s-ar acorda o dublă valență aceluiași aspect în procesul

tragerii la răspundere penală a infractorului → de exemplu, în cazul comiterii unei infracțiuni de conducere pe drumurile publice fără permis de conducere, nu se poate reține și ca element constitutiv al infracțiunii faptul că deplasarea vehiculului de către persoana care nu posedă permis de conducere s-a realizat pe un drum public, și, totodată, ca un criteriu de individualizare a pedepsei, pentru aplicarea unei sancțiuni concrete mai grave (între minimul și maximumul special prevăzute de lege), pe același motiv: că s-a comis fapta pe un drum public; pot fi însă nuanțate anumite aspecte ale acestor împrejurări, cu titlu de criteriu general de individualizare, chiar când sunt prevăzute ca elemente constitutive sau circumstanțiate în conținutul anumitor infracțiuni; de pildă, se poate argumenta o sancțiune concretă mai scăzută sau mai sporită, între limitele speciale prevăzute, în exemplul anterior, după cum drumul public pe care s-a deplasat autovehiculul, pe caz concret, de către persoana lipsită de permis de conducere, a fost unul mai circulat sau mai puțin circulat, la o oră de trafic mai intens sau la una de trafic extrem de scăzut, principal sau secundar etc.;

- pot privi atitudinea subiectivă a infractorului (inclusiv aspecte de natură a caracteriza atitudinea subiectivă) → *de exemplu, dacă fapta a fost spontan săvârșită, dacă a existat o provocare etc.*;
- pot privi victima infracțiunii → *de exemplu, dacă subiectul pasiv este o persoană vulnerabilă, în imposibilitate de a se apăra etc.*

❖ modul de comitere:

- poate privi existența participanților → *de exemplu, existența unui instigator convingător care a pus presiune în concret asupra autorului (fără a se putea reține totuși constrângerea fizică sau morală, cauză de neimputabilitate) ar putea atenua pedeapsa pentru autor (o sancțiune concretă mai apropiată de minimul special prevăzut de lege);*
- poate privi pregătirile efectuate pentru săvârșirea infracțiunii, ele însele ilegale, care ar indica o activitate ilicită concertată;
- poate privi stadiul la care a rămas fapta → tentativă, fapt consumat.

❖ mijloacele folosite:

- pot reflecta o pericolozitate sporită → *de exemplu, în cadrul unui atac înarmat, utilizarea unor mitraliere sau, pentru a ataca o persoană, incendierea casei acesteia, urmată de moartea, în incendiu, a mai multor persoane.*

⇒ **starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită;**

- ❖ contează pericolul produs în concret (la infracțiunile de rezultat, se face raportarea la rezultatul efectiv produs → dacă fapta a rămas la stadiul de tentativă, se analizează starea de pericol efectiv creată; la infracțiunile de pericol se analizează intensitatea și efectivitatea pericolului → de exemplu, există o diferență între a arunca înspre capul unei persoane, cu putere, cu un anumit obiect sau cu un altul mai greu, mai dur, mai ascuțit, mai incandescent etc.).

➤ **natura și gravitatea rezultatului produs ori a altor consecințe ale infracțiunii;**

- ❖ de obicei, instanța se va raporta la întinderea urmărilor infracțiunii (*în cazul vătămării corporale, de exemplu, va conta numărul de zile de îngrijiri medicale, durerea provocată etc.*);
- ❖ cu toate acestea, chiar dacă urmările sunt identice, pedeapsa aplicată poate să fie diferită (*spre exemplu, într-un fel va fi privită vătămarea unei persoane de aceeași vârstă și constituție fizică cu făptuitorul, în urma căreia au fost necesare 50 de zile de îngrijiri medicale, și într-un alt fel vătămarea unei persoane în vârstă, ce necesită pentru vindecare tot 50 de zile de îngrijiri medicale*);
- ❖ instanța va avea în vedere nu numai rezultatul direct produs de infracțiune, ci și pe cel indirect sau, uneori, chiar potențial → *de exemplu*, în cazul în care, dacă se trage cu un foc de armă asupra capului unei persoane care nu decedează – aceasta nefiind atinsă ori atinsă în mod neesențial (cum ar fi lobul urechii), ori grav atinsă, astfel încât obiectiv/medical se poate atesta că viața i-a fost pusă în primejdie –, iar această diferență a urmărilor concrete nu a fost rezultatul dirijării/controlării de către subiectul activ (acesta fiind un prost țintaș ori a tras fără precizie), rezultatul potențial din primul caz este la fel de pregnant pe cât este acela concret din ultima ipoteză exemplificată.

➤ **motivul săvârșirii infracțiunii și scopul urmărit;**

- ❖ reflectă atitudinea psihică a făptuitorului [factorul afectiv/emoțional, acela care explică „de ce” s-a trecut la comiterea faptei și „pentru ce” a fost aceasta săvârșită; acesta este evaluat, de principiu, doar la infracțiunile la care scopul și mobilul nu sunt expres valorificate pe conținutul constitutiv esențial sau derivat (atenuat sau agravat) al incriminării, dar chiar și acelea se pot reține în individualizare, separat de simpla prezență a respectivului mobil/scop, nuanțe în maniera de înfățișare concretă a acestora, particularități (de exemplu: intensitatea lor, gradul de implicare totală sau doar parțială a infractorului în a le urmări/da curs, nivelul angajamentului acestuia față de aducerea lor la îndeplinire etc.) și, prin urmare, gradul acestuia de pericolozitate (*spre exemplu, va fi mult mai periculos, sub acest aspect, un hoț care fură pentru a-și alimenta dependența de droguri sau doar pentru a produce prejudicii, din răzbunare/ură unor anumite persoane, decât un hoț care fură pentru a-și întreține familia aflată într-o stare economică deplorabilă, în ciuda eforturilor obiective de a o depăși*).

➤ **natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului;**

- ❖ în esență, la stabilirea și aplicarea pedepsei, instanța trebuie să ia în calcul antecedentele penale ale infractorului (*de exemplu, dacă se găsește în stare de recidivă, dacă s-a „specializat” pe un anumit tip de infracțiune etc., numită și „recidivă specială” etc.; nu se urmărește doar existența stării de recidivă, ci a oricărei forme de antecedentă penală; în acest cadru poate primi valențe juridice concrete starea de pluralitate de infracțiuni, nereglementată expres de legiuitorul penal actual, reprezentată de pluralitatea nenumită de infracțiuni – situația acelei „recidive postexecutorii de fapt, dar nu de drept”, un fel de echivalent al pluralității intermediare de infracțiuni prin raportare însă la recidiva postexecutorie*).

⇒ **conduita după săvârșirea infracțiunii și în cursul procesului penal;**

- ❖ indică atitudinea infractorului față de fapta săvârșită și urmările acesteia (*spre exemplu, recunoaște comiterea infracțiunii, o regretă, înlesnește prinderea coparticipanților săi; cu acest titlu pot fi valorificate și unele aspecte care nu au fost/nu au putut fi reținute cu titlu de circumstanțe atenuante (legale sau judiciare) – de pildă, atitudinea indicată potrivit art. 75 alin. (1) lit. d) CP, dar în raport de una dintre infracțiunile enumerate în cazul comiterii căreia nu se poate reține drept circumstanță atenuantă, legală – cel puțin.*)

⇒ **nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială.**

- ❖ instanța se va raporta și la aceste aspecte, ele oferind indicii importante pentru aprecierea pericolozității infractorului în funcție de persoana acestuia (*spre exemplu, o persoană majoră de 18 ani va răspunde penal în aceeași măsură ca o persoană de 45 de ani, în timp ce gradul de maturitate și experiență, evident, diferă; aceste criterii sunt prevăzute în mod neutru: în funcție de cazul concret, de persoana analizată, de tipul infracțiunii, unele vor putea avea dublă valență: fie de atenuare, fie de agravare, în contexte diferite – de pildă: o situație familială și socială bună va putea uneori să reprezinte un motiv de aplicare a unei sancțiuni concrete mai scăzute; în cazul unei infracțiuni de conducere pe drumurile publice sub influența băuturilor alcoolice, dar în alte situații, ar putea să reprezinte un factor de stabilire a unei pedepse mai severe; în cazul unui furt, sustragerea bunului fiind complet inexplicabilă din rațiuni/necesități obiective).*)

↙
NB

Efectul criteriilor este de a se determina în concret o pedeapsă corespunzătoare pentru infractorul care a comis infracțiunea judecată, între limitele speciale prevăzute de lege, cu luarea în considerare a eventualului efect produs de cauzele de atenuare sau agravare incidente. Prin recurgerea la criteriile de individualizare nu se poate ajunge la stabilirea unei pedepse concrete mai scăzute decât minimul special al pedepsei prevăzute de lege sau mai sporite decât maximul special al acesteia, acest efect (de ieșire – facultativă sau, după caz, obligatorie, din limitele speciale ale pedepsei abstracte – putându-l avea doar anumite cauze de atenuare/agravare: circumstanțe sau stări de atenuare/agravare, iar nu simplele criterii de individualizare a pedepsei).

II. CRITERIILE SPECIALE DE INDIVIDUALIZARE A PEDEPSELOR

- ⇒ în cazul participanților se ține seama de contribuția fiecăruia, de gradul de implicare efectivă în comiterea faptei, alături de criteriile generale de la art. 74 C. pen.;
- ⇒ la stabilirea pedepsei amenzii, în cazul infractorului major, dacă numărul zilelor-amendă se stabilește conform art. 74 C. pen., cuantumului unei zile-amendă se stabilește însă ținând seama de:
 - ❖ situația materială a condamnatului;
 - ❖ obligațiile legale de întreținere ce îi incumbă acestuia.

- la stabilirea cuantumului sumei corespunzătoare unei zile-amendă, în cazul infractorului persoană juridică, se iau în calcul cifra de afaceri, valoarea activului patrimonial, precum și celelalte obligații ale persoanei juridice;
- la stabilirea pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi se va ține cont de:
 - ❖ natura și gravitatea infracțiunii;
 - ❖ împrejurările cauzei;
 - ❖ persoana infractorului.

III. CIRCUMSTANȚELE ATENUANTE ȘI CIRCUMSTANȚELE AGRAVANTE

Sediul materiei: art. 75-79 C. pen.

Noțiune – stări sau situații/împrejurări generale (anterioare, concomitente sau chiar ulterioare comiterii faptei penale) care privesc fie persoana infractorului (subiective), fie săvârșirea faptei (obiective) și care determină (sau, după caz, pot determina) în aprecierea standardizată a legiuitorului un grad mai ridicat sau mai scăzut de pericol social al faptei sau infractorului și au ca urmare o agravare sau o atenuare (după caz, obligatorie sau facultativă) a răspunderii penale a acestuia, dincolo de limitele speciale prevăzute de lege (permit sau impun depășirea minimului/maximului special prevăzut de lege).

Delimitări

Circumstanțe		
legale	– obligatorii ca reținere, dacă din probele administrate reiese existența respectivelor stări/situații/împrejurări; – instanța nu le poate ignora, ci este ținută să le rețină (obligatoriu) cu titlu de circumstanțe atenuante/agravante.	– atenuante/agravante.
judiciare	– facultative ca reținere, dacă din probele administrate reiese existența respectivelor stări/situații/împrejurări; – instanța le poate ignora, nefiind ținută neapărat să le rețină (obligatoriu) cu titlu de circumstanțe atenuante; – instanța le poate reține cu acest titlu ori le poate utiliza cel puțin în cadrul aplicării criteriilor generale de individualizare.	– numai atenuante (<i>de lege lata</i> , legiuitorul poate să prevadă și circumstanțe generale judiciare – precum au existat în Codul penal anterior).
reale	– de tip obiectiv, referitoare la faptă – <i>in rem</i> .	– privesc fapta obiectiv comisă/contextul, împrejurările de săvârșire a acesteia și se răsfrâng asupra tuturor participanților

Circumstanțe		
		numai dacă au fost cunoscute sau prevăzute de aceștia.
personale	– de tip subiectiv, individuale, referitoare la persoana care comite fapta – <i>in personam</i> .	– privesc infractorul (autor/participant) și nu se răsfrâng asupra celorlalți/ceiloralte persoane implicate activ în comiterea aceleiași fapte penale (unele circumstanțe personale pot deveni reale; este controversat în doctrină criteriul în funcție de care se produce acest efect, iar în opinia noastră, obiectivarea unei circumstanțe originar personale se realizează ca efect al voinței implicite a legiuitorului, care îi poate da acesteia valență de element al conținutului constitutiv/esențial/tip al unei infracțiuni; dacă însă starea/situația/împrejurarea rămâne una strict de individualizare – cu rol atenuant/agravant, general sau special, atunci ea își menține caracterul strict personal, neinfluențând răspunderea penală a participanților, chiar dacă au cunoscut-o ori au prevăzut-o).
anterioare săvârșirii infracțiunii		– exemplu: starea de provocare [art. 75 alin. (1) lit. a) CP].
concomitente săvârșirii infracțiunii		– exemplu: săvârșirea infracțiunii de către o persoană care a profitat de situația prilejuită de o calamitate, de starea de asediu sau de starea de urgență.
posterioare săvârșirii infracțiunii		– exemplu: eforturile depuse de infractor pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii.
generale	– prevăzute în Partea generală a Codului penal; – se aplică, de principiu, oricărei infracțiuni/unui număr larg /nedeterminat strict de infracțiuni (regula).	– denumite propriu-zis circumstanțe atenuante/agravante; – sunt exterioare conținutului constitutiv al infracțiunilor.
speciale	– integrate, de regulă, pe conținutul derivat prin atenuare sau agravare a unor	– denumite elemente circumstanțiale agravante;

Circumstanțe	
	<p>infracțiuni, conducând la apariția formelor/variantelor atenuate/agravate, alături de infracțiunea respectivă în forma tip, de bază.</p> <p>– își produc efectul specific de atenuare/agravare doar în raport de o anumită infracțiune (ca regulă), un grup restrâns de infracțiuni (situație atipică uneori reglementată, în mod criticabil, de legiuitorul penal actual).</p>

1. Cauzele speciale de atenuare/agravare, ca elemente speciale de factură atenuantă sau agravantă exterioare conținutului unei infracțiuni, dar care atenuază/agravează răspunderea penală pentru un grup relativ redus și (în principiu) omogen de infracțiuni (de exemplu, art. 411 CP), sau care au aplicabilitate largă (potențial generală), dar sunt reglementate din rațiuni de ordin preponderent procesual penal, în afara Codului penal (legi penale speciale, CPP – acordul de recunoaștere a vinovăției/procedura simplificată de judecată în caz de recunoaștere a învinuirii).

↪
NB

2. În cazul concursului de circumstanțe de același fel (generale: atenuante sau agravante, după caz), efectul produs de acestea se manifestă o singură dată, indiferent de numărul circumstanțelor de același fel reținute [art. 76 alin. (3), art. 78 alin. (2) CP]; cu toate acestea, ele trebuie reținute toate (mai ales cele legale); în individualizarea efectuată, instanța va putea ține cont de numărul lor superior, pentru a valorifica la maxim/către maxim efectul produs de acestea o singură dată. De asemenea, în cazul reținerii unui concurs de infracțiuni (de principiu, în cazul unui concurs formal, existența unei circumstanțe anterioare sau concomitente se va răsfrânge asupra tuturor infracțiunilor comise, la fel ca și în cazul concursului real simultan ori a celui real succesiv, dar cu o strânsă conexiune cronologică/topografică – regulă de la care pot să fie admise excepții punctuale, conjuncturale), efectele circumstanțelor se pot întinde fie asupra tuturor infracțiunilor, fie numai asupra unora.

1. Circumstanțele atenuante legale

Art. 75. Circumstanțe atenuante. (1) Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante legale:

a) săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă;

b) depășirea limitelor legitimei apărări;

c) depășirea limitelor stării de necesitate;

d) acoperirea integrală a prejudiciului material cauzat prin infracțiune, în cursul urmăririi penale sau al judecății, până la primul termen de judecată, dacă făptuitorul nu a mai beneficiat de această circumstanță într-un interval de 5 ani anterior comiterii faptei. Circumstanța atenuantă nu se aplică în cazul săvârșirii următoarelor infracțiuni: contra persoanei, de furt calificat, tâlhărie, piraterie, fraude comise prin sisteme informatice și mijloace de plată electronice, ultraj, ultraj judiciar, purtare abuzivă, infracțiuni contra siguranței publice, infracțiuni contra sănătății publice, infracțiuni contra libertății religioase și respectului datorat persoanelor decedate, contra securității naționale, contra capacității de luptă a forțelor armate, infracțiunilor de genocid, contra umanității și de război, a infracțiunilor privind frontiera de stat a României, a infracțiunilor la legislația privind prevenirea și combaterea terorismului, a infracțiunilor de corupție, infracțiunilor asimilate

infracțiunilor de corupție, a celor împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene, a infracțiunilor privitoare la nerespectarea regimului materiilor explozive, materialelor nucleare sau al altor materii radioactive, privind regimul juridic al drogurilor, privind regimul juridic al precursorilor de droguri, a celor privind spălarea banilor, privind activitățile aeronautice civile și cele care pot pune în pericol siguranța zborurilor și securitatea aeronautică, privind protecția martorilor, privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, a celor privind traficul de organe, țesuturi sau celule de origine umană, privind prevenirea și combaterea pornografiei și a celor la regimul adopțiilor. (...)

- ☞ dacă instanța constată din probele administrate existente la dosarul cauzei că există circumstanțe atenuante legale, este **obligată** să le rețină; formularea din art. 75 alin. (1) CP este imperativă: următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante, spre deosebire de formularea facultativă din alin. (2) al aceluiași articol (circumstanțe legale = circumstanțe obligatorii ca reținere.

↙
NB

Nu trebuie să se confunde caracterul reținerii unor circumstanțe (care poate fi obligatoriu) = circumstanțe legale, sau facultativ = circumstanțe judiciare, cu efectul produs; odată reținute, unele circumstanțe pot avea un efect obligatoriu sau facultativ asupra pedepsei; de lege lata, circumstanțele atenuante, indiferent de tipul lor, ca reținere – legale = obligatorii sau judiciare = facultative – produc efecte obligatorii asupra pedepsei, potrivit art. 76 CP.

1.1. Provocarea

Noțiune – săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă.

- ☞ scuza provocării/starea de provocare nu se prezumă, ea trebuie dovedită de cel care o invocă;
- ☞ se aplică numai PF (existența stărilor subiective impuse drept condiții de existență ce trebuie verificate pentru reținerea acestei circumstanțe atenuante – o puternică tulburare sau emoție – este incompatibilă cu specificul persoanei juridice);
- ☞ este o circumstanță personală (din mai multe persoane care se asociază ocazional la comiterea unei infracțiuni, doar una/unele ar putea să fie provocată(e), și nu neapărat toate.

ACTUL PROVOCATOR	RIPOSTA
<p>– trebuie să fie realizat cu violență fizică/psihică (legea nu distinge), printr-o atingere gravă a demnității sau printr-o altă acțiune ilicită gravă;</p> <p>– atingerea gravă a demnității se poate realiza prin insulte, calomnii realizate oral sau în scris, în gesturi etc., de natură a umili pe cel la care se referă (aprecierea gravității este lăsată la aprecierea instanței, însă etalonul de referință este cel al unei persoane medii, combinat cu aspecte</p>	

ACTUL PROVOCATOR	RIPOSTA
<p>particulare privind pe infractor și/sau persoana vătămată, care pot nuanța aprecierile în anumite cazuri determinate – de pildă, același gest insultător poate avea o rezonanță distinctă în cazul unei persoane private oarecare, în condiții de relativă obscuritate, și poate căpăta alte valențe/altă gravitate atunci când este realizat public sau asupra unei persoane publice etc.);</p> <p>– alte acțiuni ilicite grave pot fi orice acțiuni de natură a crea starea de emoție puternică/tulburare – nu este necesar ca ele să îmbrace forma unei infracțiuni (se pot manifesta ca: ilicit penal, ilicit extrapenal, fapte de încălcare a unor norme/reguli morale, de conviețuire socială, forme de manifestare abuzivă a unor prerogative/drepturi etc.).</p>	
<p>– poate fi comis cu orice formă de vinovăție sau chiar și de un iresponsabil;</p> <p>NB! Este cu siguranță provocator un act care a fost comis cu intenție (sau chiar intenție depășită) în acest sens. Se poate discuta măsura în care pot fi apreciate drept acte apte de a fi considerate provocatoare unele activități comise din culpă sau chiar fără vinovăție (de pildă, de către minori care nu răspund penal, persoane iresponsabile etc.). Un argument în sensul că și acestea ar putea fi reținute drept acte de provocare este acela că legea nu distinge în acest sens; de asemenea, un alt argument poate fi acela că scuza provocării reprezintă o circumstanță atenuantă bazată pe recunoașterea de către legiuitor a faptului că, în situații provocatoare, există o scădere a capacității de autocontrol a infractorului, care scade pericolozitatea acestuia (este de presupus că acesta nu este un infractor scelerat, că, dacă ar fi lipsit sursa provocării, poate că nu ar mai fi comis fapta penală respectivă). Pe de altă parte, din acest raționament poate deriva și un argument în sensul respingerii reținerii provo-</p>	<p>– poate fi comisă cu intenție/intenție depășită;</p> <p>NB! Într-o opinie larg răspândită, dacă actul de provocare este comis din culpă, trebuie ca făptuitorul să perceapă din eroare că fapta a fost săvârșită cu intenție/præterintenție;</p> <p>NB! În această opinie, dacă infractorul își dă seama că actul provocator este comis din culpă sau de un iresponsabil ≠ provocare.</p>

ACTUL PROVOCATOR	RIPOSTA
<p>cării atunci când se referă la acte din culpă sau comise fără vinovăție, anume că răspunderea penală a infractorului provocat este diminuată tocmai ca urmare a recunoașterii imputabilității parțiale a faptei comise în sarcina victimei finale; or, atunci când e vorba despre o faptă comisă din culpă sau (mai ales) fără vinovăție, victimei nu îi mai poate fi imputată (sau nu în aceeași măsură) contribuția la geneza faptei penale a cărei victimă a devenit. În acest context, se poate analiza inclusiv situația modului în care s-a reflectat în reprezentarea făptuitorului existența actului și caracterul său provocator (de pildă, dacă persoana care s-a simțit provocată a conștientizat sau nu că actul care a provocat-o a fost comis din culpă ori de către un iresponsabil etc.). În unele lucrări din doctrină sunt analizate amănunțit aspecte privind aceste nuanțe, care pot fi esențiale în practică;</p>	
<p>– trebuie să fie îndreptat împotriva făptuitorului/altei persoane → nu și asupra bunurilor;</p> <p>NB! Într-o opinie, actul provocator nu ar putea fi reținut dacă se manifestă asupra bunurilor. Potrivit altei perspective, deoarece legea nu distinge cu privire la obiectul violenței, se poate considera că se raportează și la bunuri (de exemplu, deteriorarea prin violență – lovituri de bătă – a unui autoturism al unei persoane, faptă despre care, aflând, proprietarul identifică pe autor și îl amenință/lovește pe acesta, puternic tulburat de fapta provocatorului și de valoarea prejudiciului produs prin avarierea bunului de valoare). De asemenea, o atingere gravă a demnității poate deriva și dintr-o manifestare raportată formal (material), asupra bunurilor – lozinci insultătoare vopsite pe mașina sau gardul ori zidurile casei unei persoane etc.;</p> <p>– trebuie să nu fie imputabil celui care a comis fapta în stare de provocare (nu neapărat în sen-</p>	<p>– îndreptată numai împotriva persoanei care a provocat actul;</p> <p>NB! Nu se va reține scuza provocării dacă fapta se îndreaptă împotriva altei persoane, mai puțin atunci când făptuitorul a acționat din eroare, confundându-l pe provocator cu un terț. Dacă a avut dubii ≠ provocare. Dubiul obligă la edificare/lămurire, iar dacă se acționează sub imperiul acestuia, există intenție indirectă (se acceptă posibilitatea reprezentării eronate).</p>